

років розпочалась жорстока русифікація України, себто більшовицька яничаризація українців, яким Москва видавала смертний вирок. Найродючіші чорноземи були знищені, затоплені штучними морями, що з часом перетворились у болото. Злочинна діяльність Москви та її київських сатрапів призвела до найтяжчого злочину в мирний час — аварії на Чорнобильській АЕС. Таким було "визволення", за яке воювали українці в лавах червоних військ. Ми не маємо права зневажати їх, та не маємо підстав вважати їх національними героями. Вони — жертви найбільшого ворога України [5].

Джерела та література

1. Боррис Ахим фон. Четыре дня в мае. Кинофильм [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ru.wikipedia.org/wiki/4_дня_в_мае
2. Волкогонов Д. А. Семь вождей . В 2-х кн. -- М.: Новости, 1998.-- Кн. -- 1. -- 480 с.
3. В СРСР були засуджені близько 350 тисяч військовослужбовців, які побували в полоні. Українська правда.-07.02.2011. [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://www.istpravda.com.ua/short/2011/02/7/22248/>.
4. Гончаренко Р. 1937-ий. Кампанія з розкуркулення: так добивали українське селянство . 03.02.2011 ., Deutsche Welle. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.istpravda.com.ua/digest/2011/02/3/21436/view_print/
5. Гринів О. Українці у роки Другої світової війни.- Київ: Український інститут національної пам'яті, 2007.- 12 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://chtyvo.org.ua/authors/Hryniv/Ukrainci_v_roky_Druhoi_svitovoi_viiny/.
6. Келп Габріела. Чому у мене не було сексу. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ru.tsn.ua/svit/v-germanii-vyshla-kniga-o-zverstvah-sovetskih-soldat-kotorye-nasilovali-detey.html>.
7. Мурашко Г.П. , Носкова А.Ф. Советское присутствие в Восточной Европе . 1944-1948 гг.: некоторые политические аспекты / / Авторитарные режимы в центральной и Восточной Европе (1917-1990-е годы). Центральноевропейские исследования. Выпуск 1.- М: Институт славяноведения РАН, 1999. –С.80-94.
8. Рабичев Леонид. Война всё спишет. Воспоминания офицера-связиста 31 армии. 1941-1945. — М: Центрполиграф, 2010. — 254 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.e-reading.club/book.php?book=1010020> ; [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.youtube.com/watch?v=6DuWH2p-uuw.
9. Сталинские палачи-рекордсмены // Толкователь .-07.02.2013. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: Толкователь . <http://ttolk.ru/?p=15741>.
10. Фост Д. И. "Русская былина" // Вокруг света.- № 5 (2788).- май.- 2006 . [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://archive.is/20130127200628/www.istrodina.com/rodina_articul.php?id=1884&n=98.
11. Austin J. App. Ravishing the Women of Conquered Europe. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://maxpark.com/community/2039/content/1967034>.

УДК:94:355.48(47+57)+(430) “1941”

П. Савчук

1941: ПОЧАТОК НІМЕЦЬКО-РАДЯНСЬКОЇ ВІЙНИ (РЕТРОСПЕКЦІЯ ВІЙНИ)

У статті висвітлюється ставлення населення до нападу ворога, проблеми мобілізації у початковий період німецько-радянської війни. Показано патріотизм людей у захисті країни, діяльність органів радянської влади.

Ключові слова: війна, мобілізація, армія, народ.

The article tell about the problems of mobilization in the early period of German-Soviet war. Shows the patriotism of people to protect the country, outstanding unresolved issues of Soviet power.

Key words: war, mobilization, army, people.

Незважаючи на край складну воєнну обстановку, в перші дні війни комуністи, радянські активісти Волинської, Ровенської областей добровільно і по мобілізації вступили до лав Червоної армії. У Ровенській області з 3884 комуністів, які перебували на партійному обліку, 2870 пішли в діючу армію.

Добровольці з'явилися вже в перші години війни, як тільки пролунали ворожі постріли на кордоні, вибухнули скинуті з фашистських літаків бомби на мирні міста. У перший день війни, на світанку 22 червня 1941 року, разом із прикордонними і регулярними військами з ворогом воювали сотні добровольців-робітників, селян, службовців. Прикордонники мужньо відстоювали рідну землю. Жорстокі бої розігралися на кордоні в районі Перемишля. Фашисти йшли в атаку по декілька годин з метою форсувати ріку Сян і захопити місто. Але шоразу бої між прикордонниками і гітлерівськими військами закінчувалися перемогою радянських солдатів. Разом із охоронцями кордону діяв загін місцевих жителів. Він складався з 137 патріотів із підприємств і організацій. Попри перевагу в озброєнні і живій силі, ворога, місцеві сміливці разом із воїнами понад 10 годин захищали Перемишль. Тільки о третій годині начальник прикордонного загону майор Я.І.Таругін віддав наказ відступати. На міській околиці загін окопався і змусив гітлерівців перейти до оборони. Наступного дня, після підходу підкріплення, місто було визволене, і утримувалося радянськими військами до 27 червня. Увесь світ облетіло повідомлення Радянського Інформбюро: "Навальним контрударом наші війська знову заволоділи Перемишлем"[18, с. 76-77].

Частина жителів прифронтових районів добровільно вступили до Червоної армії. У перші дні війни, наприклад, у Станіславській області в 58-у і 44-у стрілецькі дивізії прибуло 600 осіб, а у Львівській області в Червону армію зголосилися вступили біля 80 відсотків складу парторганізацій. На призовні пункти йшли мобілізовані, переважно радянські активісти. У Чернівецькій області понад 17 тисяч буковинців були призвані у військові частини, що діяли в цій області [9, с.34].

Як тільки звістку про віроломний напад фашистської Німеччини оголосили по радіо, сотні людей на фабриках і заводах, у селах і навчальних закладах України прийшли у військові комісаріати та інші інстанції із заявами про відправку їх на фронт. Вони наполягали використати своє право й обов'язок зі зброєю в руках захищати Батьківщину. Йшли з повною рішучістю робітники та службовці, студенти, люди різного віку і професій представники багатьох народів, які населяли республіку.

У цей складний час їх усіх об'єднувало бажання – зі зброєю в руках боротися з ворогом і знищити його. І в цьому патріотичному пориві з усією силою підтвердилося глибоке розуміння людьми свого громадянського обов'язку, незважаючи на те, що частина жителів ухилялася від мобілізації.

На мітингах і зборах, які проходили на промислових підприємствах, шахтах, будовах та інших трудових осередках, люди зобов'язувалися зробити все для якнайшвидшого розгрому фашистського агресора. Перший день війни на Одеському заводі імені Січневого повстання, як завжди, розпочався з гудка о 8-й годині ранку. Тут не зафіксовано жодного прогулу або запізнення (згідно з законом, за це можна було одержати чималий строк), працювали чітко за графіком, завод наближався до виконання червеної виробничої програми. І ось перед обідньою перервою – о 12 годині 15 хвилин радіохвилі принесли на підприємство повідомлення Народного комісара закордонних справ В.М.Молотова, що ворог здійснив вторгнення у Країну Рад. Відразу ж на заводському подвір'ї відбувся багатолюдний мітинг, на якому робітники, інженерно-технічні працівники у відповідь на віроломний напад гітлерівців проявили високе чуття патріотизму, повну готовність боротися з загарбниками. Водночас зобов'язалися працювати ще краще, бути вимогливими до себе, підвищувати трудову дисципліну і політичну пильність [14, с.13].

За сотні кілометрів від Києва й Одеси в трудових колективах республіки також відбулися гнівні виступи проти фашистської агресії, зокрема в Харкові. На багатолюдному мітингу заводу "Світло шахтаря" виступили секретар парткому А.А. Мосенцев, директор підприємства К.М. Момотенко, кадрові робітники М.Ф. Лактіонов, А.С. Страх, С.С. Парфонов, А.М. Передерійков, С.Г. Партицький, які закликали колектив трудитися напружено в ім'я перемоги над загарбником. А буквально через декілька днів сотні робітників та службовців цього заводу добровольцями влилися у лави Червоної армії, першими серед них були В.П. Харченко, А.Ф. Дитевський, Г.Е. Власенко, О.Н. Григор'єв, Е.З. Зльїн, П.В. Пауш, А.А. Грингот. Особливо багато трудівників заводу влилися в ряди Червоної армії, коли ворог підходив до Харкова. Зі зброєю в руках захищали рідну землю М.І. Перков, Б.І. Немцев, Г.М. Артемов, М.А. Смолянінов, П.А. Глогов, брати Петро й Олександр Єгорови та багато інших [5, с.51].

Піднявшись на імпровізовану трибуну, слюсар-лекальник інструментального цеху Полтавського термомеханічного заводу Олексій Костянтинович Пойдеменко заявив: "Із сьогоднішнього дня вважаю себе добровольцем. Прошу відпустити мене на фронт". І тут же подав заяву про зарахування його в діючу армію. Приклад Пойдеменка підхопили і інші робітники: Олександр Ізмайлівський із цього цеху, заступник начальника першого механічного цеху Йосип Григорович Гольденберг, наладчик Степан Митрофанович Плескач, заточник Дмитро Федорович Кочагін, слюсар Анатолій Іванович Чепіга, інженер-механік Микола Венгліньський.

Принагідно зауважимо, що О.К. Пойдеменка зараховували кулеметником на бронепоезд "Маршал Будьонний", побудований робітниками Полтавського паровозоремонтного заводу. Бронепоезд охороняв залізничні ділянки Кобеляки – Ганнівка, Галещина – Потоки від нальотів ворожої авіації, і тільки у вересні 1941 року потрапив у ворожу засідку [20, с. 53-54].

У цю неділю робітники цехів із безперервним процесом виробництва, як завжди, перебували на своїх місцях. Так було і на Донецькому содовому заводі. Робітники ж ряду цехів – ремонтники, електрики відпочивали, але після тривожного повідомлення "війна", почуте по радіо, поспішили на підприємство. Біля заводського Палацу культури відбувся мітинг. Від імені колективу виступили старий робітник М.А. Чайка, член парткому М.С. Колосов, начальник цеху кальцинованої соди М.Ф. Чигирик, начальник зміни М.Г. Сухачов. Опісля відбулося екстрене засідання партійного комітету з активом, на якому секретар парткому Г. Кулагін, директор заводу Д. Семенников, В. Рядюга, головний інженер К. Васильченко внесли пропозиції про невідкладні завдання колективу заводу в умовах воєнного часу. Було прийнято відповідне рішення [27, 85-86].

Поряд із осудом фашистської агресії на таких мітингах намагалися націлити людей на дотримання порядку, надання допомоги фронту і піднесення темпів виробництва. На Костянтинівському заводі скловиробів уже після першого повідомлення про війну зібралися секретар парторганізації І.С. Корягін, директор заводу І.С. Сингюрин, начальники цехів М.І. Шубов, М.Н. Гуторов, активісти А.С. Бобильов, Д.А. Крюченков, начальник відділу кадрів П.К. Васюткін та інші керівники служб і відділів. У тривожний час розширене зібрання виявилось коротким і діловим. Було прийняте рішення провести мітинг колективу заводу, здійснити заходи щодо світломаскування і роботи заводу у воєнних умовах [1, с.82].

Виходячи із звернення Радянського уряду 22 червня 1941 року, у Вінницькій області посилили цілодобову охорону всіх підприємств, транспортних і сільськогосподарських установ, організували бойові дружини для їх захисту від можливого проникнення диверсантів і нанесення ними збитків народному господарству" [21, с.18].

Отримавши в другій половині дня 23 червня 1941 року директиву про проведення мобілізації, Херсонський міськом партії скликав термінове засідання бюро, на якому і прийняли постанову про завдання, пов'язані з мобілізацією. А о восьмій годині вечора проведено нараду, на якій всі присутні секретарі первинних парторганізацій міста отримали вказівки про проведення мобілізації військовозобов'язаних, про перехід міста на воєнне становище. Увага запрошених акцентувалася на проведенні оборонної агітмасової роботи серед трудящих, на підвищенні класової пильності і припиненні вилазок із боку ворожих елементів, наданні військовим органам своєї допомоги в проведенні мобілізації [16, 24-25].

Подібні рішення приймали в області й інші парткомітети. Так, Горностаївський РК КП(б)У зобов'язав секретарів первинних партійних організацій забезпечити політмасову роботу з військовозобов'язаними на збірних пунктах і із сім'ями червоноармійців, організувати охорону соціалістичного майна [16, 26].

Аналогічні процеси проходили в усій Українській РСР. У Чернігівській області бюро Бахмацького РК КП(б)У зобов'язало керівників підприємств вжити заходів по заміні кадрів середньої ланки замість вибулих у Червону армію [9, с.21].

Бюро Житомирського міськкому партії вважало головним у зв'язку з оголошенням мобілізації всебічне сприяння міськвійськкомату в проведенні цієї роботи своєчасно і якісно. З цієї метою активізували агітацію на підприємствах міста, підсилили оборонну роботу і виконання виробничих планів. З метою охорони підприємств та інших об'єктів за ними закріплювалися активісти, не призвані в армію, зобов'язані організувати охорону і проведення масових виховних заходів. Це вимагало посилення дисциплінованості, підвищення авангардної ролі активістів на всіх ділянках виробництва і громадської роботи. Радомішлянський РК КП(б)У також намітив заходи, спрямовані на посилення агітаційно-масової роботи серед трудящих у перший день мобілізації. І, як результат, мобілізація пройшла організовано. На збірному пункті при райвійськкоматі працювали чотири агітпункти, 19 агітаторів. Тільки за один день проведено 11 групових та багато індивідуальних бесід на різні політичні й оборонні теми. Увага зверталася на вивчення і роз'яснення виступу Народного комісара закордонних справ 22 червня, Указу Президії Верховної Ради Союзу РСР. Випускалася змінна газета, працював стіл юридичних довідок, кіоск, буфет, проводилися культурні заходи [8, с. 8 –16].

Як інформував Житомирський облвійськкомат у Київський особливий військовий округ, військовозобов'язані, що прибували на збірні пункти, мають високий морально-політичний дух. Такі "ура" інформації надходили й з інших областей, нічого не говорилося про недоліки, проблеми. На мітингах, проведених на збірних пунктах військкоматів, мобілізовані засуджували агресора. У військкоматі надходили і надходили заяви від добровольців. У Бердичівський райвійськкомат протягом 22-23 червня надійшло 132 заяви, із них 78 від жінок, у місті Житомирі – 92, з яких 53 – теж від жінок [8, с. 8 –16].

Серед добровольців і мобілізованих у перших рядах були передовики виробництва Київського заводу "Укркабель". На фронт лежав шлях працівників заводу Гоголя, Вороніна, Вязьмишина, Ковальчука, Кулинського, Заславського, Горбачинського, Кияновського, Обрученого, Петровського, Полегенька й інших. З ними ряди воїнів поповнили сотні заводчан [7, с. 87-88].

Мобілізація скрізь проходила під наглядом компетентних органів. У перший день мобілізації у м. Будьонівка Сталінської області у призначений час військовозобов'язані з дружинами і рідними прийшли на збірні пункти. Спільно відбувалося оформлення документів. У кімнаті, де засідала лікарська комісія, було порожньо протягом дня, усі заявляли, що не потребують медичної допомоги. На збірному пункті працювали політруки. Тут уже були газети, випускалася стінгазета. У багатьох замітках повторювалися слова: "Наша справа справедлива. Ворог буде розбитий. Перемога буде за нами". Такі пропагандистські гасла супроводжували майже всі матеріали у пресі [13].

Щодня прибували на мобілізаційні пункти військовозобов'язані у м. Чернігові, приходили і приїжджали за викликом і добровільно. Виступаючи Веселий, Дроздів, Дашкевич та інші запевнили, що будуть самовіддано боротися з ворогом, іншої думки і не могло бути. М.Гуз'єв, Ф.Тимошенко, комсомолець Стефан подали на ім'я військового комісара заяви, у яких просили зарахувати їх до одного кулеметного взводу і відправити на фронт. У листі до Чернігівського міськвійськкомату колишній партизан М.Дудник писав: "Мій рік народження не підлягає мобілізації, проте я хочу рішуче йти на захист завоювань Великого Жовтня" [2].

У тогочасній пресі, по радіо організувалися виступи робітників, селяни, представників інтелігенції, щоб підтримати ентузіазм населення. У підготовленому листі в редакцію "Радянський колгоспник" Одеської області слюсар-стахановець

Роздільнянської МТС М.С.Хижняк 25 червня писав: "Разом із мільйонами патріотів країни перемігшого соціалізму я також замінив свій верстат на бойову зброю. Виїжджаючи в ряди героїчної Червоної армії, я виправдаю її бойові традиції й у жорстоких боях самовіддано буду бити ворога як боєць, як комуніст, як патріот. І я упевнений, що німецький фашизм буде знищений. Варварам середньовіччя не буде порятунку". Аналогічні повідомлення друкувалися по всій республіці.

У Бахмацькій газеті "Прапор Комуни" 25 червня опубліковано заяву Івана Стрельцова, у якій читаємо: "Вважаю своїм обов'язком і честю комуніста піти добровільно в ряди Червоної армії на фронт. Зобов'язуюся з честю радянського громадянина захищати свою Батьківщину, не шкодуючи сил і самого життя для повного розгрому негідних фашистських агресорів. Прошу задовольнити моє прохання. Іван Стрельцов, м. Бахмач, 23.06.1941 р.". Зрозуміло, іншої заяви газета тоді не опублікувала б.

До великого гарного будинку Харцизької середньої школи, яка стала призовним пунктом, одна за другою під'їжджають машини. Це прибували мобілізовані колгоспники, гірняки, залізничники, електрики, металурги. У всіх зосереджені і серйозні обличчя. Вони намагаються скоріше оформити необхідні документи і бути зарахованими до лав захисників.

Проходила наспіх мобілізація у Києві, де в Червону армію було мобілізовано 200 тисяч осіб. З тих, хто перебував на партійному обліку в місті до початку воєнного часу (37057), отримали повістку 16333 чоловік, а в області до лав Червоної армії пішло 30 тисяч членів партії. Особливо багато письмових і усних заяв із проханням добровільно послати на фронт надійшло у військові комісаріати [17].

Однак далеко не всі бажаючі зараховувалися в діючу армію. Для цього були різні причини і мотиви, зокрема стан здоров'я, вік, враховувалися інтереси виробництва, особливо такого, що давало воєнну продукцію. У зв'язку з переведенням підприємств на воєнне становище та деякими іншими факторами виникла гостра потреба в спеціалістах, кадрових робітниках.

Про недоліки, трагічні сторінки процесу мобілізації в армію мало йдеться в опублікованих документах, частина документів ще перебуває в спецховищах, чекаючи істориків та дослідників.

Джерела та література

1. Балашов Б.И., Климов А.А. Константиновский завод стеклоизделий.
2. Очерки. – Донецк: Донбасс, 1974.
3. Большевик (Чернигов), 1941, 29 июня.
4. Большевик Запорожья, 1941, 12 июля.
5. Большевик Южный, 1941, 17 августа.
6. Бабурин С.Ф., Бузницкая В.М., Калинкина Л.Д. и др. Флагман горного машиностроительного. Очерки истории Харьковского ордена Ленина машиностроительного завода "Свет шахтаря". – Харьков: Прапор, 1976.
7. Батарина А., Бирик Г., Митяев В. Ветеран индустрии: Очерк истории Нижнеднепровского ордена Октябрьской революции трубопрокатного завода им. Карла Либкнехта. – Днепропетровск: Промінь, 1978.
8. Державний архів Київської області, ф. П.3297, оп.1-2 а, арк. 87-88.
9. Житомирщина у Великій Вітчизняній війні 1941-1945 рр. Збірник документів та матеріалів. – К.: Наукова думка, 1969.
10. Замлинський В.О. З вірою в перемогу. – К.: Вища школа, 1976.
11. Заспенко Я.П., Чайковский Ф.Г., Яценко Н.Г. В строю ветеранов. Краткий очерк истории Днепропетровского металлургического завода имени Коминтерна. – Днепропетровск: Промінь, 1977.
12. История родного завода: очерки прошлого и настоящего ордена Ленина Днепропетровского трубопрокатного завода им.Ленина. – Дніпропетровськ: Промінь, 1957.
13. Маленко С. Ю., Пантелеев М.І., Яшин М.Ф. Нариси історії Конотопського заводу "Червоний металіст". – Харків: Прапор, 1966.
14. Сталинец (Буденновка), 1941, 26 июня.
15. Одесса в Великой Отечественной войне Советского Союза. Сборник документов и материалов в 3-х томах. Т.1.– Одесса: Обл. кн. изд-во, 1947.
16. Харьковщина в годы Великой Отечественной войны (1941-1943 гг.). Сборник документов и материалов. – Харьков: Прапор, 1965.
17. Херсонская область в годы Великой Отечественной войны 1941-1945. Сборник документов и материалов. – Симферополь: Таврия, 1975.
18. Центральний державний архів громадських організацій України, ф. 1, оп. 22, спр. 269.
19. Там же. Ф. 1, оп. 46, спр.4.
20. Черниговщина в период Великой Отечественной войны 1941-1945 гг. Сборник документов и материалов. – К.: Политиздат Украины, 1978, с. 21.
21. Полтавщина у Великій Вітчизняній війні Радянського Союзу 1941-1945. Збірник документів та матеріалів. – К.: Наукова думка, 1977.
22. Вінничина в роки Великої Вітчизняної війни (1941-1945). Збірник документів та матеріалів. – Одеса: Маяк, 1971.

УДК 94 (47+57) "1941/1944"

Ю. Карповець

ГОЛОД, ХВОРОБИ І СМЕРТНІСТЬ ДИТЯЧОГО НАСЕЛЕННЯ В РОКИ БЛОКАДИ ЛЕНІНГРАДУ ТА ЗАХОДИ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ ВТРАТ

У статті проаналізовано проблему соціальних аспектів життя блокадного Ленінграду періоду Другої світової війни, висвітлено питання становища дитячого населення. Наведено інформацію про голод, методи його подолання; хвороби і смертність дитячого населення, профілактику захворювань. Для більш детальної і об'єктивної спроби висвітлення подій блокади Ленінграду використано спогади її очевидців.

Ключові слова: блокада, блокадний Ленінград, продовольча криза, евакуація дітей, медичні служби, голод, поширені захворювання, смертність дітей.

The article analyzes the problem of social aspects of life in blockade Leningrad during the World War II. The question of children's population situation is covered. The information about hunger, methods of its overcoming, diseases, mortality among infants and prevention of diseases is discussed. The memories of blockade Leningrad witnesses were used for more detailed and objective attempt.

Key words: blockade, blockade Leningrad, grocery crisis, evacuation of children, medical services, hunger, spreaded diseases, mortality of children.

Голод і триста років тому, і нині – такий самий. І муки ті ж, і відчуття. Але до голоду блокади було особливе відношення – це був ворог, засланий фашизмом, це був супротивник, що заважав працювати, воювати. Він був страшнішим за саму війну...

Про німецько-фашистський варіант використання «зброї» – голоду Жозуа де Кастро писав: «План організованого голода, здійснюваний третьою імперією, мав солідну наукову базу і совершенно определенные цели. Это было мощное оружие